

КЛАСТЕРНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ РЕГІОНУ

CLUSTER APPROACH IN PROVIDING THE COMPETITIVE ADVANTAGES OF A REGION

УДК 338.47

Клочковська В.О.

к.е.н., доцент кафедри підприємництва,
корпоративної та просторової економіки
Донецький національний університет
імені Василя Стуса

У статті розглянуто проблему забезпечення конкурентоспроможності регіону на основі кластерного підходу. Наведено сутність конкурентних переваг, проаналізовані підходи до регулювання конкурентного середовища в регіоні. Виділено характерні особливості кластерів, визначено їх вплив на регіональний розвиток.

Ключові слова: регіон, кластер, конкурентні переваги, кластерний підхід, регіональний розвиток.

В статье рассмотрена проблема обеспечения конкурентоспособности региона на основе кластерного подхода. Приведена сущность конкурентных преимуществ, проанализированы подходы к регулированию

конкурентной среды в регионе. Выделены характерные особенности кластеров, определено их влияние на региональное развитие.
Ключевые слова: регион, кластер, конкурентные преимущества, кластерный подход, региональное развитие.

Problems of ensuring the competitiveness of a region on the basis of a cluster approach are considered in the article. The essence of competitive advantages is presented; approaches to the regulation of the competitive environment in the region are analysed. Distinctive features of clusters are distinguished, their influence on regional development is determined.

Key words: region, cluster, competitive advantages, cluster approach, regional development.

Постановка проблеми. Динамічність сучасної соціально-економічної системи країни багато в чому зумовлена зовнішнім вектором глобалізації та станом внутрішньої модернізації економіки, супроводжується посиленням конкуренції на всіх рівнях (товарів, послуг, підприємств, галузей, територій, держави у цілому). Конкурентоспроможність країни складається з конкурентних переваг її регіонів, кожен з яких має специфічні особливості, зважаючи на наявний природно-ресурсний, індустріальний, інвестиційний, інноваційний, трудовий та інші види потенціалів.

Сьогодні регіони розглядаються як самостійні учасники конкурентних відносин. Експерти Міжнародного економічного форуму у своїх дослідженнях конкурентоспроможності країн світу поряд із країнами оцінюють конкурентоспроможність окремих регіонів цих країн, причому дуже часто регіони посідають у рейтингу кращі позиції, ніж країна у цілому. Для забезпечення сталого розвитку регіон має зайняти свою нішу у світогосподарській системі, передумовою чого є підвищення його міжнародної конкурентоспроможності та визначення конкурентних переваг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання конкурентоспроможності регіонів та їх конкурентних переваг розглянуто у працях таких зарубіжних дослідників, як: С. Брю, Е. Брюн, Дж. Кейнс, М. Кламут, Ф. Котлер, К. Макконнелл, Ф. Найт, М. Портер, Дж. Робінсон, П. Самуельсон, Дж. Сакс, Е. Чемберлін, І. Шумпетер. Окремі питання конкурентних переваг, регіональної конкурентоспроможності та її чинників досліджували М. Ахматова, П. Бубенко, Н. Бутко, Н. Калюжнова, В. Кондратьєв, Ю. Перський, Л. Подоляк, В. Решетило, В. Саблін та ін. Проте багато питань забезпечення та підвищення конкурентоспроможності

регіону залишаються досі не визначеними та потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження регіональної конкурентоспроможності через використання конкурентних переваг та впливу ресурсного потенціалу регіону на підвищення конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передумовою успішної участі регіону в конкурентній боротьбі є наявність у нього конкурентних переваг, тобто факторів, які створюють певну перевагу над конкурентами [1, с. 18]. Відповідно до теорії конкурентних переваг, одним із засновників якої є професор М. Портер, будь-яка країна або регіон із приблизно однаковим рівнем економічного розвитку має певний, як правило, властивий тільки їм набір конкурентних переваг: більш високий рівень продуктивності праці, кваліфікація виробничого, технічного, комерційного персоналу, якість і технічний рівень продукції, що виготовляється, управлінська майстерність, стратегічне мислення на різних рівнях управління [2].

Конкурентні переваги регіону – це інтегральний показник, що утворюється з переваг підприємств і організацій, які виробляють конкурентоспроможні товари й послуги. Виробництво в регіоні конкурентоспроможної продукції, що користується попитом споживачів на вітчизняному і світовому ринках, є одним з основних чинників його конкурентної переваги. Регіон як соціально-економічна система самостійно повинен сприяти формуванню конкурентних переваг підприємств, що знаходяться на його території, шляхом створення конкурентного середовища та розвитку відповідної інфраструктури [3, с. 142–144].

У сучасній практиці господарювання склалися два підходи до регулювання конкурентного

середовища в регіоні. За першого підходу адміністрація регіону виступає в ролі представника держави і тому визначає правила конкуренції для підприємств і організацій регіону, що займаються виробництвом та реалізацією товарів і послуг. Регулювання розвитку регіону, підвищення його соціально-економічної ефективності здійснюється за допомогою законодавчої та нормотворчої діяльності. За другого підходу адміністрація регіону виступає в ролі керівника регіонального господарства, до складу якого входять усі господарюючі на його території суб'єкти. Одне із завдань у цьому разі – ефективність, прибутковість, інше – домагатися, щоб населення регіону відчувало себе комфортно.

З позицій економічної доцільності другий підхід не може забезпечити максимально можливу ефективність діяльності підприємств і організацій, стимулювати до завоювання конкурентної переваги на ринку, оскільки у цьому разі не враховуються об'єктивні закони економічної поведінки людей в умовах ринку. З першим підходом теж важко погодитися, тому що ігноруються механізми узгодження інтересів адміністрації регіону, керівників підприємств і організацій, а також жителів регіону. В обох випадках рішення проблеми підвищення якості вироблених товарів і послуг не носить клієнтоорієнтований характер, оскільки у формуванні конкурентного середовища задіяні лише адміністрація регіону і власники (керівники) підприємств і організацій.

Найбільш доцільним є підхід, заснований на поєднанні державного та недержавного (громадського) регулювання конкурентного середовища. Самоорганізація суб'єктів регіону є тим напрямом, де сховано вагомні резерви підвищення активності господарської діяльності як самих суб'єктів, так економіки регіону і країни у цілому. У зв'язку із цим громадськими організаціями можуть виступати союзи виробників (продавців) товарів і послуг та спілки споживачів, яких необхідно розглядати як самостійних суб'єктів регулювання ринку. Об'єднання різних зацікавлених сторін дасть змогу досягти ефекту синергії в економічному розвитку регіону.

Як показав світовий досвід, одним з основних факторів підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності в умовах сучасної інноваційної економіки є кластерний розвиток [4; 5]. Аналіз теорій кластерного розвитку регіону дає змогу зробити висновок, що підвищення конкурентоспроможності кластеру та конкурентоспроможності регіону є взаємозумовлюючими процесами. З одного боку, будь-який регіон є унікальним і має свій набір конкурентних переваг, які використовує кластер для свого розвитку. З іншого боку, кластер створює додаткові конкурентні переваги регіону, в якому він діє.

Етимологія слова «кластер» походить від англійського cluster, що в перекладі означає скупчення, концентрація, сукупність, групу тощо [6, с. 123]. Поняття кластеру використовується в різних галузях знань, і хоча трактування цього поняття є різним, сутність залишається незмінною: кластер – об'єднання декількох однорідних елементів, які можуть розглядатися як самостійна одиниця з притаманними їй певними ознаками [1, с. 21]. Кластерний підхід збільшує життєвий рівень населення, посилює конкурентоздатність бізнесу, розташованого на території конкретного регіону, підтримує ефективний бізнес-клімат, який збільшує переваги задіяних компаній і забезпечує перехід до комплексного використання потенціалу всієї держави.

У Білій книзі кластерної політики фахівці Міжнародної організації економічних знань та розвитку підприємництва (International Organisation for Knowledge Economy and Enterprise Development) виділяють характерні риси, притаманні кластерам [7, с. 27]:

1) географічна концентрація: географічна близькість до чинників виробництва дає учасникам кластеру такі переваги, як доступ до специфічних ресурсів певного регіону, зниження транзакційних витрат, доступ до інформації, соціального капіталу;

2) спеціалізація: кожний кластер об'єднує учасників у певній сфері діяльності;

3) множинність учасників: кластери включають у себе не лише фірми, а й громадські організації, навчальні заклади, представників фінансового сектору, інститути співробітництва;

4) конкуренція та кооперація: саме поєднання цих двох видів взаємодії між учасниками характерне для кластеру;

5) критична маса: необхідна для досягнення внутрішньої динаміки;

6) життєвий цикл кластеру: діяльність кластерів орієнтована на довгострокову перспективу;

7) інновації: фірми – члени кластеру залучені до процесу технологічних, комерційних та/або організаційних змін.

Стратегічне значення створення регіональних кластерів полягає, по-перше, в економії за рахунок масштабу і можливості здійснення спільних інвестицій. Масштаби деяких проектів не дають змоги окремим господарюючим суб'єктам здійснити їх фінансування. Реалізація значної кількості дрібних проектів за рахунок коштів одного господарюючого суб'єкта призводить до розпорошення і неоптимального витрачання ресурсів. Об'єднання в кластер дає змогу вирішити зазначені проблеми. Під час експортної діяльності кластер дає можливість своїм членам спільно брати участь у виставках і ярмарках, бізнес-місіях у країні і за кордоном, доступу до загальної бази даних щодо бізнес-позицій.

По-друге, значимість кластерів у підвищенні конкурентоспроможності регіону полягає у тому, що в регіоні, де сформовано кластер, існує концентрація спеціалізованих постачальників, які в більш короткий час, якісніше і дешевше можуть виконувати доставку сировини, комплектуючих виробів та напівфабрикатів для задоволення виробничих потреб. Також регіон пропонує робочу силу, яка навчається в даній області і має кваліфікацію та навички. Таким чином, кластер забезпечує доступ до спеціалізованих ресурсів і робочої сили.

По-третє, кластер сприяє оптимізації ланцюжків постачань, отримання нових клієнтів і розширення ринків збуту за рахунок надання клієнтам продукції більш високої якості за нижчою ціною, сприяючи розширенню ринків збуту. Кластер дає змогу поліпшити імідж як окремої компанії, так і всього кластера і регіону в цілому. Спільні маркетингові заходи, презентації кластера і регіону формують їх бренди, залучаючи в регіон і кластер нові компанії та інвесторів із суміжних галузей.

Кластер як важливий носій знань генерує відкриті інновації, створює нові ідеї та забезпечує їх поширення в мережах співпраці. Не випадково Європейський меморандум кластерів вважає їх формою регіональної концентрації взаємопов'язаних компаній і установ, які створюють сприятливі умови для інноваційної діяльності [12].

Кластерний підхід в управлінні регіональним розвитком реалізується у формі кластерної політики, яка розглядається як «комплекс дій держави і бізнесу, спрямованих на об'єднання в кластери економічних суб'єктів і агентів» [4]. У світовій практиці можна виділити дві моделі, у рамках яких здійснюється кластерна політика: ліберальну і дирижистську. Ліберальну кластерну політику проводять США, Великобританія, Австралія, Канада. У рамках даної моделі кластер розглядається як ринковий організм, а роль федеральної влади полягає у знятті бар'єрів для його природного розвитку. Дирижистська модель характерна для Японії, Кореї, Сінгапуру, Швеції, Франції, Фінляндії, Словенії, в яких здійснюється активна державна політика розвитку кластерів.

Однак, незважаючи на безперечні переваги кластерної організації економіки для окремої території та для держави у цілому, існують різноманітні перешкоди на цьому шляху: погана інфраструктура; брак капіталу та кваліфікованої робочої сили; ієрархія кластерів – труднощі для постачальників нижнього рівня; ефект блокування, тобто поодинокі компанії можуть бути більш конкурентними порівняно з кластерними; загроза гіперспеціалізації кластера і надмірна брендизація; незацікавленість державних органів влади, нерозуміння вигод від кластерного підходу [8, с. 17].

Доцільним на регіональному рівні є формування галузевих кластерних схем за сферами та

галузями економіки з виділенням напрямів, що визначають потенційні стійкі конкурентні переваги. Такий підхід дає змогу сконцентрувати інноваційні технології навколо пріоритетних галузей і видів діяльності та отримати мультиплікативний ефект. Так, для Вінницького регіону такими сферами є:

1. Інноваційна діяльність, яка стимулює появу у регіону додаткових можливостей прискореного переходу на інноваційно орієнтований тип розвитку економіки, що забезпечує сталий розвиток конкурентних переваг.

2. Освіта і наука, що сприяють активізації інтелектуального потенціалу для залучення інвесторів і створення сприятливих умов для здійснення фундаментальних та прикладних досліджень згідно зі стратегією соціально-економічного розвитку регіону.

3. Мале підприємництво являє собою великий ресурс, який використовується в регіоні вкрай недостатньо, що є досить перспективним.

4. Туристичний бізнес, виділення якого зумовлено сприятливими географічним положенням і кліматичними особливостями, багатим природно-ресурсним потенціалом, наявністю культурних та історичних об'єктів на території регіону.

5. Сільське господарство, що є традиційною галуззю економіки регіону, показники розвитку якого багато в чому визначають конкурентні переваги регіону.

Висновки з проведеного дослідження.

У цілому формування і розвиток кластерів у регіоні призводить до інтегральних конкурентних переваг: підвищення конкурентоспроможності економіки, активізації інноваційних процесів і реальних механізмів узгодження інтересів влади, бізнесу, науки та освіти під час розроблення стратегії розвитку як на рівні окремого суб'єкта господарювання, учасника кластера, так і на рівні регіону в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єрмакова О.А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі: монографія. Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. 221 с.
2. Портер М. Конкуренція; пер. с англ. М.: Вільямс, 2005. 608 с.
3. Рибчинська Л. Аналіз впливу регіональних особливостей на формування конкурентних переваг кластерів. Економічний аналіз. 2012. Вип. 11. Ч. 4. С. 141–145.
4. Дмитрієва І.О. Кластерний розвиток у туризмі як чинник активізації економіки України. Вісник Університету банківської справи НБУ. 2013. № 2 (17). С. 10–14
5. Кластери як інструмент регіонального розвитку: матеріали науково-практичного семінару / За ред. проф. В.В. Мамонової. Х.: ХарPI НАДУ, 2012. 115 с.

6. Wordpower Oxford Dictionary / edited by M. Steel. Oxford: Oxford University Press, 2000. 794 p.
7. The Cluster Policies Whitebook / T. Andersson, S. Schwaag-Serger, J. Sorvik, E. Wise Hansson. Sweden: IKED, 2004. 266 p.
8. Кузьмін О., Жежуха В. Кластери як чинник інноваційного розвитку підприємств і територіальних утворень. Економіка України. 2010. № 2. С. 14–23.

REFERENCES:

1. Yermakova O.A. (2011) Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti prymorskykh rehioniv ukrainy na osnovi klasternoї modeli [Increasing the competitiveness of the coastal regions of Ukraine on the basis of a cluster model]. Odesa: Instytut Problem Rynku Ta Ekonomiko-Ekologichnykh Doslidzhen NAN Ukrainy. (in Ukrainian)
2. Porter M. (2005) Konkurentsya (Competition). Moscow: Vil'yams. (in Russian)
3. Rybchynska L. (2012) Analiz vplyvu rehionalnykh osoblyvostei na formuvannia konkurentnykh perevah klasteriv [Analysis of the influence of regional

peculiarities on the formation of competitive advantages of clusters]. Ekonomichnyi analiz [Economic analysis], Vol.11., no.4, pp. 141-145 (in Ukrainian)

4. Dmitriieva I.O. (2013) Klasternyi rozvytok u turyzmi yak chynnyk aktyvizatsii ekonomiky Ukrainy [Cluster development in tourism as a factor of activating the economy of Ukraine]. Visnyk Universytetu bankivskoi spravy NBU [Bulletin of the University of Banking of the NBU], no. 2 (17), pp. 10-14 (in Ukrainian)
5. Mamonova V.V. (ed.) (2012) Klasteri yak instrument rehionalnoho rozvytku [Clusters as a tool for regional development]. Kharkiv: KharRI NADU. (in Ukrainian)
6. Steel M. (ed.) (2000) Wordpower Oxford Dictionary. Oxford: Oxford University Press.
7. Andersson T., Schwaag-Serger S., Sorvik J., Wise Hansson E. (2004) The Cluster Policies Whitebook. Sweden: IKED.
8. Kuzmin O. (2010) Klasteri yak chynnyk innovatsiynoho rozvytku pidpriemstv i terytorialnykh utvoren [Clusters as a factor in the innovation development of enterprises and territorial entities]. Ekonomika Ukrainy [Ukraine economy], no. 2, pp. 14-23. (in Ukrainian)

Klochkovska V.O.

Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship,
Corporate and Spatial Economics
Vasyl Stus Donetsk National University

CLUSTER APPROACH IN PROVIDING THE COMPETITIVE ADVANTAGES OF A REGION

Problems of ensuring the competitiveness of a region on the basis of a cluster approach are considered in the article. In order to ensure sustainable development, the region has to take its niche in the world economic system, the prerequisite of which is to increase its international competitiveness and identify competitive advantages.

The aim of the article is to study regional competitiveness through the use of competitive advantages and the impact of the region's resource potential on increasing competitiveness.

The essence of competitive advantages is presented. Competitive advantages of the region are an integral indicator, which is formed by the advantages of enterprises and organizations that produce competitive goods and services. Approaches to the regulation of the competitive environment in the region are analysed. Distinctive features of clusters are distinguished, their influence on regional development is determined. The cluster approach increases the standard of living of the population, strengthens the competitiveness of the business located on the territory of a specific region, supports an effective business climate, which increases the benefits of the companies involved and provides a transition to the full use of the potential of the entire state.

The cluster as an important carrier of knowledge generates open innovation, creates new ideas and ensures their dissemination in collaborative networks. It is expedient at the regional level to form sectoral cluster schemes in the spheres and branches of the economy with the allocation of directions that determine the potential sustainable competitive advantages. This approach allows us to concentrate innovative technologies around priority industries and activities and get a multiplier effect. As an example, for Vinnytsia region, such areas are innovation activity, education and science, small business, tourist business, agriculture.

Thus, the formation and development of clusters in a region leads to integrated competitive advantages: increasing the competitiveness of the economy, activating innovative processes and real mechanisms for coordinating the interests of power, business, science, and education in developing a strategy for the development at the level of the individual economic entity, the cluster participant, and at the regional level as a whole.